

Anykščių Šv. Mato parapija XVII–XVIII a. pradžioje

Dr. Vaida Kamuntavičienė

Vytauto Didžiojo universitetas, V. Putvinskio g. 23, Kaunas
El. p. v.kamuntaviciene@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje atskleidžiama Anykščių Šv. Mato parapijos padėtis XVII a., pateikiama duomenų apie bažnyčią, apibūdinami altoriai, dvasininkų sielovadinė veikla, parodomi gyventojų santykiai su parapija. Vieno atvejo studija leidžia geriau pažinti Katalikų bažnyčios veikimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Tyrimas atliekamas pasinaudojus nepublikuotais ir iki šiol į mokslinę apyvartą daugiausia neįtrauktais Anykščių parapijos dokumentais, tokiais kaip 1678 m. vizitacija ir kt.

Esminiai žodžiai: *Anykščiai, Šv. Mato parapija, XVII a.*

Abstract. The article reveals the situation of the parish of St. Matthew in Anykščiai in the 17th century, presents data about the church, describes the altars, the pastoral activities of the clergy, and shows the relations of the population with the parish. One case study gives an insight into the functioning of the Catholic Church in the Grand Duchy of Lithuania. The research is carried out using unpublished documents of Anykščiai parish, such as the visit of 1678 and others, which have not been included in scientific circulation so far.

Keywords: *Anykščiai, Parish of St. Matthew, 17th century.*

Skiriama šviesaus atminimo Profesoriumi Antanui Tylai

Įvadas

Šis straipsnis – savotiška skola Profesoriumi Antanui Tylai. Jis, matydamas, kad domiuosi parapijų istorija, kadaise paprašė parašyti jo gimtosios Anykščių parapijos istoriją. Aš tuomet į šį prašymą atsakiau tiesiog nusiųsdama Profesoriumi nuorodas į Anykščių parapijos dokumentus archyvuose. Knygoje „Apie Anykščius ir anykštėnus“ Profesorius vieną poskyrį paskiria savo parapijos istorijai. Tas skyrius vadinasi „Anykščių Šv. Mato bažnyčios beneficijos istorijos bruožai (XV–XIX a. pr.)“.¹ Jį rašydamas, Profesorius pasinaudojo Anykščių parapijos archyvu, šiuo metu saugomu Vilniaus universiteto bibliotekoje. Tačiau Anykščių parapijos istoriją sunku sutalpinti į vieną poskyrį. Šio straipsnio tikslas – atskleisti Vilniaus vyskupijos Ukmergės dekanato Anykščių parapijos istoriją XVII a., didžiausią dėmesį kreipiant į bažnyčios būklę, perstatymus, altorius ir jų fundatorius, gyventojų santykius su parapija. Straipsnyje ypač akcentuojami parapijos sielovados reikalai, tuo tarpu parapijos žemių aprašymas, ūkinių pastatų būklė paliekama ateities tyrimams. Ateityje būtų galima išplėtoti ir demografinius parapijos tyrimus, į pagalbą pasitelkiant metrikų knygas. Šiame straipsnyje siekiama perteikti subjektyvų Katalikų bažnyčios dvasininkų ir parapijiečių požiūrį į tuometes Anykščių parapijos problemas. Atliekant tyrimą, apsibrėžta XVII–XVIII a. pradžios chronologija kartais peršokama, norint parodyti tam tikrų reiškinų ištakas ar jų padarinius.

Rašant darbą, naudotasi nuorašuose išlikusiomis Anykščių bažnyčios, jos altorių fundacinėmis ir dotacinėmis privilegijomis, kitais aktais, kurių dėka buvo suteiktas materialinis pagrindas parapijos egzistavimui ir nurodytos sielovados gairės.² Keičiantis klebonams, vyskupams vizituojant bažnyčią, buvo sudaromi inventoriai, išsamiai atspindintys materialinę būklę, suteikiantys duomenų apie bažnyčios pastatą, altorius, liturginius reikmenis. Vizitacijų medžiagoje didesnis dėmesys atkreiptas į parapijos sielovadą, pateikiama duomenų apie dvasininkus, gyventojus ir jų pamaldumo praktikas. Turime išlikusį 1637 m. vizitacijos reformavimo dekretą, 1647 m. liturginių reikmenų inventorių, 1671 m. inventorių, 1678 m. vizitacijos aktą, 1721 m. bažnyčios aprašymą ir

¹ TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus*. Vilnius: Petro ofsetas, 2016, p. 14–47.

² Šv. Mikalojaus altarijos fundacija, 1503 09 09. Iš: *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*. Wyd. Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, t. 1 (1387–1507). Kraków: nakładem Polskiej akademii umiejętności, 1948, Nr. 561, p. 666–667; Žygimanto Senojo privilegija, 1514 03 24, Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1804 05 02. VUB, f. 57-B55-28_12; Jurgio Astiko užrašymas, Vilnius, 1519 12 09. BCz. 1777, p. 307–308, Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1803 04 29. VUB, f. 57-B55-28_33 ir kt.

1732 m. vizitacijos aktą.³ Šie inventoriai ir vizitacijų aktai buvo pagrindiniai atliekant parapijos tyrimą. Informatyviausiu ir svarbiausiu reikėtų laikyti 1678 m. Anykščių parapijos vizitacijos aktą. Taip pat buvo naudojamos kitais Anykščių parapijos archyvo dokumentais iš Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus fondų ir kitų dokumentų saugyklų.

Atliekant tyrimą, padeda kitų istorikų darbai – visų pirma Jano Fijałeko ir Władysława Semkowicziaus parengta Vilniaus vyskupijos ankstyvųjų šaltinių publikacija⁴, Jerzy Ochmańskio Vilniaus vyskupijos tyrimai⁵, Katalikų bažnyčios dvasininkų biogramos⁶, publikuota 1784 m. vizitacija.⁷ Anykščių parapijos glausta istorija, be minėto A. Tylos veikalo, pateikiama įvairiuose Lietuvos enciklopediniuose žinyuose ar atskirais leidiniais⁸, minima LDK parapijų tyrimuose.⁹ Į bažnyčios fundaciją atkreipė dėmesį Artūras Dubonis, o Algirdas Baliulis ir Algimantas Miškinis domėjosi Šv. Mato bažnyčia kaip Anykščių miestelio neatskiriama dalimi, daugiau dėmesio, kaip ir A. Tyla, skirdami beneficijos istorijai.¹⁰

Gilesnis žvilgsnis į Anykščių Šv. Mato parapijos istoriją XVII a. gali padėti geriau suvokti Katalikų bažnyčios padėtį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, įvertinti jos santykius su visuomene XVII a., parodyti, kaip buvo įgyvendinama Tridento visuotinio susirinkimo reforma mažiausioje Bažnyčios ląstelėje Vidurio rytų Europos regione. Iš tyrimo atsispindi XVII a. Vilniaus vyskupijos parapijų pagrindinės problemos ir rūpesčiai, leidžiantys giliau pažinti šio šimtmečio žmones.

³ Reformavimo dekretas, 1637 03 01. VUB, f. 57-B55-28_39; Anykščių bažnyčios ir Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 13. VUB, f. 57-B55-28_40; Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 20. VUB, f. 57-B55-28_76; Anykščių bažnyčios inventorius, sudarytas po 1671 m. bažnyčios gaisro. VUB, f. 57-B54-285, l. 20–23; Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. VUB, f. 57-B54-285, l. 24–41; Anykščių bažnyčios aprašymas, 1721 10 29. VUB, f. 57-B55-28_43; Anykščių bažnyčios vizitacija, 1732 03 09. VUB, f. 57-B54-286 ir kt.

⁴ *Kodeks dyplomatyczny.*

⁵ OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie.* Poznań: Wydawnictwo uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 1972.

⁶ ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOŁT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYNS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.,* Vilnius: Aidai, 2009.

⁷ *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu.* Parengė Sigita Jegelevičius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2009.

⁸ KVIKLYS, Bronius. *Lietuvos bažnyčios*, t. 4, Panevėžio vyskupija. Čikaga: Amerikos lietuvių b-kos I-kla, 1984; MISIUS, Kazys; ŠINKŪNAS, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios (žinynas).* Vilnius: Pradai, 1993; *Anykščių Šv. Mato bažnyčia. Vadovas.* Parengė Rasa Bražėnaitė, Skaidrė Račkaitytė, tekstas Dalios Tarandaitės, Anykščiai: A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, 2009.

⁹ JUČAS, Mečislovas. *Lietuvos parapijos XV–XVII a.* Vilnius: Aidai, 2007, p. 52 ir kt.

¹⁰ DUBONIS, Artūras. Ką liudija Lietuvos Metrika. Iš: *Anykšta*, 1990 09 22, Nr. 84, p. 1; DUBONIS, Artūras. Iš Anykščių Šv. Mato bažnyčios ir klebonijos praeities (XV a. vidurys – XVIII a.). Iš: *Anykščiai: krašto kultūros istorijos puslapiai*, 1994, Nr. 7, p. 10–11; BALIULIS, Algirdas. Anykščiai XV–XVIII a. Iš: *Anykščiai istorijoje, literatūroje, atsiminimuose.* Sud. Vygandas Račkaitis, Antanas Verbickas, Vilnius: Mintis, 1992; MIŠKINIS, Algimantas. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai.* II knyga, Vilnius: Savastis, 2005.

Bažnyčios ir altorių fundacijos

Anykščių bažnyčios pirminis fundacijos aktas neišlikęs, fundacijos data nežinoma. A. Tyla mano, kad bažnyčia galėjo iškilti XV a. viduryje, valdovo Kazimiero Jogailaičio ir Vilniaus vyskupo Motiejaus Vilniečio laikais.¹¹ A. Dubonis nustatė, kad Anykščių bažnyčia jau veikė tuo metu, kai Anykščių valsčių 1442–1452 m. valdė Mikalojus Astikaitis. Bažnyčia negalėjo būti pastatyta anksčiau, nes tik po 1435 m. Pabaisko mūšio šiaurinei Lietuvai nebegrėsė Livonijos ordinas ir nusistovėjo taika. A. Dubonis kelia hipotezę, kad Šv. Mato titulo bažnyčios pradžia galėtų būti sietina su Vilniaus vyskupu Motiejumi (vyskupavo 1422–1453 m.), nes vyskupo ir bažnyčios vardai sutampa.¹² Galbūt, nors fundatorius buvo valdovas, o ne vyskupas. A. Baliulis nustatė, kad Kazimieras Jogailaitis 1440 m. Anykščių dvarą perdavė valdyti Radvilai Astikaičiui.¹³ A. Miškinis teigia, kad pirmąją Anykščių Šv. Mato bažnyčią pastatė vykdydamas fundatoriaus didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio valią jo vietininkas Radvila Astikaitis (vietininku buvo 1442–1452 m.).¹⁴

Kazys Misius taip pat mano, kad pirmoji bažnyčia pastatyta XV a. antroje pusėje, jis rado duomenų, kad 1500 m. Anykščių klebonas bylinėjosi su dvaro vietininku dėl dešimtinės iš Kavarsko dvaro.¹⁵ Jerzy Ochmański teigia, kad Kazimieras Jogailaitis galėjo būti Anykščių bažnyčios fundatorius.¹⁶ Taigi, praktiškai visi istorikai sutaria, kad Anykščių bažnyčia iškilo Kazimiero Jogailaičio laikais, jis yra jos fundatorius, o jo valią įvykdė – bažnyčios surentimu pasirūpino – tuometis jo vietininkas Anykščiuose.

A. Tyla pastebėjo, kad 1501 m. rugpjūčio 18 d. Aleksandras Jogailaitis 28 Vilniaus vyskupijos bažnyčių, tarp jų ir Anykščių, patronato teisę perleido Vilniaus vyskupui.¹⁷ Tačiau realybėje bent Anykščių atveju tai neįvyko – valdovas ir toliau buvo šios bažnyčios patronato teisės turėtojas. Tai liudija 1514 m. kovo 24 d. Žygimanto Senojo privilegija. Ji buvo išduota paprašius tuomečiam Anykščių klebonui Vilniaus kanauninkui Albertui Rožaniečiui, nes buvo neišlikusi ankstesnė fundacinė privilegija. A. Tyla išsamiai nagrinėjo šią privilegiją ir ja bažnyčiai patvirtintas ir naujai suteiktas materialines gėrybes, užtvirtintas nuolatinės pajamas, kad dėl jų vėliau nekiltų ginčų.¹⁸ Albertas Rožanietis

¹¹ TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus*, p. 18–19.

¹² DUBONIS, Artūras. *Ką liudija Lietuvos Metrika*. P. 1. Šiuos duomenis A. Dubonis pateikia remdamasis 1522 m. gruodžio 13 d. įrašu Lietuvos Metrikoje (LM 224, l. 91v), kai Anykščių klebonui buvo patvirtinta žemė Vyžuonose, pateikta informacijos apie ankstesnius laikus.

¹³ BALIULIS, Algirdas. *Anykščiai XV–XVIII a.* P. 51.

¹⁴ MIŠKINIS, Algimantas. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*. II knyga, p. 23.

¹⁵ MISIUS, Kazys; ŠINKŪNAS, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, p. 233.

¹⁶ OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie*, p. 64–65.

¹⁷ TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus*, p. 31; *Kodeks dyplomatyczny*, Nr. 507, p. 616–617.

¹⁸ TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus*, p. 20–22; Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1804 05 02. VUB, f. 57-B55-28_12.

Anykščių klebonu paminėtas 1523 m. birželio 3 d. Kitais metais, 1524 m. balandžio 23 d., atsiėmė iš Vilniaus kapitulos įkeistą Anykščių bažnyčios monstranciją.¹⁹

Šią valdovo privilegiją lydėjo kitų LDK piliečių aukos Anykščių bažnyčiai. Trakų vaivadais Jurgis Astikas, vykdydamas savo mirusių tėvų valią, 1519 m. gruodžio 9 d. Anykščių bažnyčiai užrašė Čedasuose gyvenusį valstietį Butrimą su visa jo šeima, žeme, turtu ir prievolėmis, įpareigodamas tuometį kleboną Vilniaus kanauninką Albertą Rožanietį ir jo įpėdinius kasmet už jo tėvų ir jo paties sielas aukoti šv. Mišias.²⁰

Anykščių bažnyčia XVI a. turėjo 3 altarijas.²¹ Nėra aiškios visų jų fundacijų datos ir aplinkybės. 1553–1559 m. paminėti trys Anykščių bažnyčios altaristos – Jonas, Motiejus ir Petras.²² Žymiausias altarijos buvo dvi, veikusios ir XVII–XVIII a. – Šv. Mikalojaus ir Šv. Onos.

1503 m. rugsėjo 9 d. kelios bajorų giminės, kurių pavardes „Kodeks dyplomatyczny“ šaltinių rinkinio sudarytojams buvo sunku įskaityti, fundavo Šv. Mikalojaus Išpažinėjo altariją Anykščių parapijėje bažnyčioje. Bajorai suteikė altaristai dieviškajai aukai reikalingus „arnotus, taures ir knygas“. Įsipareigojo pastatyti altaristai namą, išlaikymui paskyrė Palėvenės (*Polawen*) dvarą su 11 valstiečių ir visu jų turtu. Altarista įpareigotas kas savaitę aukoti dvejus šv. Mišias, vienas už gyvųjų sveikatą, kitas už mirusiuosius.²³

Šv. Mikalojaus altarijos veikla Reformacijos epochoje turbūt patyrė išbandymų, tačiau XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje vėl veikė. Mirus nežinia kada paskirtam altaristai Jonui Marcinovičiui (*Marcinowicz*), 1577 m. rugpjūčio 1 d. Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius rašte Šv. Mikalojaus altariaus koliautoriams pranešė, kad laikinai pavedė altarijai vadovauti klebonui Gabrieliui Braciševskiui (*Braciszewski*).²⁴ Kartu buvo informuota, kad fundatorių paskirtas Palėvenės dvaras su žemėmis ir pavaldiniais nebebuvo altaristos žinioje. Vyskupas prašė fundatorių palikuonių paskirti patronato teise kunigą į šią altariją, kad jis atliktų patarnavimus ir pasirūpintų dvaro atgavimu. Tačiau kadangi tuo metu su kunigais „mūsų krašte“ buvo sunku, draugiškai siūlė G. Braciševskį priimti kaip altaristą ir jį prezentuoti įprastu papročiu. Už tai vyskupas teigė būsiąs dėkingas ir melsiās už juos Dievą.²⁵ Panašu, kad koliautoriai paklausė vyskupo, nes 1603 m. velionis G. Braciševskis vadinamas ne tik klebonu, bet ir altarista. Taip pat jam buvo perduotas Palėvenės dvaras. 1603 m. rugpjūčio 26 d. (po G. Braciševskio mirties) naujuoju altarista tapo Anykščių

¹⁹ ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOŁT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai*, Nr. 77, p. 30.

²⁰ Jurgio Astiko užrašymas, Vilnius, 1519 12 09. BCz. 1777, p. 307–308; Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1803 04 29. VUB, f. 57-B55-28_33.

²¹ OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie*. P. 89.

²² ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOŁT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai*. Nr. 926, p. 161; Nr. 1806, p. 310; Nr. 2018, p. 339.

²³ *Kodeks dyplomatyczny*. Nr. 561, p. 666–667.

²⁴ Teikimas į Anykščių klebono vietą duotas 1580 06 12 (?), žr.: ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOŁT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai*. Nr. 471, p. 94. Tačiau klebono pareigas turbūt jau užėmė 1577 m.

²⁵ Išrašas iš Vilniaus vyskupijos aktų, 1803 09 21. VUB, f. 57-B55-30_9.

klebonas Grigalius Lavinskis ir pagal seną paprotį perėmė iš Šv. Mikalojaus altarijos koliatorų Luko Gričino (*Gryczyn*) bei jo žmonos Elžbietos Kulvietytės-Gričinienės (*Kulwieciowna Gryczynowa*) Palėvenės palivarkėlių ir kitus jam priklausiusius sklypus (1583 m. suteiktus penkis už tilto gyvenusius Anykščių miestiečius, etc.), už tai įsipareigodamas be jokių kitų užmokesčių krikštyti ir tuokti tų valdų gyventojus.²⁶

M. Paknys randa duomenų Anykščiuose buvus Šv. Onos altariją jau 1522 m.²⁷ Kaip rodo Anykščių bažnyčios dokumentų registras, 1524 m. vasario 24 d. Motiejus Stečkovičius (*Steczkowicz*) Anykščių bažnyčioje fundavo Šv. Onos altariją.²⁸ Baltramiejus Michailovičius su žmona Darata 1533 m. kovo 9 d. Šv. Onos altaristai kunigui Laurynui užrašė papildomų žemių, savo fundaciją altaristai patvirtino 1534 m. gegužės 6 d. Motiejaus Stečkovičiaus sūnus Jonas Žagelis 1557 m. spalio 8 d. papildė šią fundaciją naujomis gėrybėmis. Baltramiejaus Michailovičiaus sūnus Mikalojus Baltramiejovičius Žagelis su žmona Ona Gaštoldaite-Žageliene rūpinosi altarijos materialine padėtimi.²⁹ Vėlesniuose dokumentuose šios altarijos fundatoriais vadinami Žageliai, šioje koplyčioje buvusioje laidojimo kriptoje jie atgulė amžinojo poilsio.

Žagelių sūnus Vilniaus dekanas Ašmenos prepozitas Martynas Michailovičius Žagelis šioje koplyčioje fundavo Šv. Onos broliją. Leidimas ją steigti gautas 1635 m. kovo 31 d. iš Varšuvos bernardinų. Šv. Onos brolija turėjo savo narių knygą, šešis kartus per metus (šv. Onos, bažnyčios pašventinimo dienomis ir kas metų ketvirtį) buvo leista rengti procesijas su Švč. Sakramento išstatymu, gaunant atlaidus.³⁰ 1643 m. liepos 5 d. M. Žagelis sudarė testamentą, matyt, netrukus mirė. Šiuo testamentu Šv. Onos koplyčiai jis užrašė 15 000 lenkiškų auksinų išpirkos teise, iš Maišiagalos valdų kasmet turėjo būti koplyčiai duodama po 100 auksinų, su įpareigojimu kas savaitę aukoti dvejas šv. Mišias, vienerias už vargšus, o kitas giedotines antradieniais – šv. Onos garbei.³¹ Šv. Mišių auką šioje koplyčioje užprašydavo ir kiti geradariai. Antai 1642 m. rugpjūčio 8 d. Jonas Paulavičius-Rimkevičius testamentu suteikė Žagelių funduotai koplyčiai 300 kapų lietuviškų grašių, įpareigodamas kas savaitę aukoti jeigu ne dvejas, tai bent jau vieneriais šv. Mišias už jo sielą bei paprašydamas palaidoti

²⁶ G. Lavinskio raštas, 1603 08 26. *VUB*, f. 57-B55-30_10; Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1803 09 21. *VUB*, f. 57-B55-30_11; TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus*. P. 22.

²⁷ PAKNYS, Mindaugas. Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje. Iš: *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sud. Mindaugas Paknys, Vilnius: Aidai, 2005, p. 71. Pateikiama nuoroda apie paminėjimą į PAU Krokuvoje, 5298, p. 8.

²⁸ Anykščių klebonijos dokumentų registras. *VUB*, f. 57-B55-31, l. 199–199v. Pilnas altarijos titulas pateiktas toks: Šv. Onos, Motiejaus, Mikalojaus ir Marijos Magdalenos.

²⁹ Ten pat, l. 199v–201v. Taip pat žr. Baltramiejaus Michailovičiaus raštas, 1534 05 06, *MAB*, f. 43-5404, l. 1. Baltramiejaus sūnūs – Jonas, Jurgis, Motiejus, Sebastijonas, Mikalojus Baltramiejovičiai-Žageliai.

³⁰ Varšuvos bernardinų raštas, 1635 03 21. *VUB*, f. 57-B55-28_70 (žr. taip pat *MAB*, f. 3-137); Išrašas iš Ukmergės žemės teismo knygos, 1695 11 03. *VUB*, f. 57-B55-28_71; Išrašas iš Ukmergės pilies teismo knygos, 1797 11 7/18. *VUB*, f. 57-B55-28_69.

³¹ Šv. Onos brolijos komisarams perduotas dokumentų sąrašas, 1730 m. *VUB*, f. 57-B55-28_81; Anykščių bažnyčios dokumentų sąrašas, 1774 09 15. *VUB*, f. 57-B53-1279, l. 11; Anykščių klebonijos dokumentai. *VUB*, f. 57-B55-31, l. 204–204v.

šioje koplyčioje. Šį įpareigojimą įvykdė Petras Jeronimas su žmona Sofija Konstancija Podleckiai 1643 m. lapkričio 10 d.³²

J. Ochmańskio tyrimų duomenimis, Anykščių parapija buvo viena iš 7 turtingiausių Vilniaus vyskupijoje, 1559 m. duomenimis, turėjo 100 dūmų.³³ A. Tyla pažymėjo, kad 1615 m. Anykščių klebonas valdė 26 valakus dirbamos, 6 tuščius ir 7 apleistus valakus žemės, 11,5 miestelėnų apgyvendinto sklypo.³⁴ Kaip parapijai tai buvo didelis turtas. Tad nenuostabu, kad jos klebonais tapdavo pasižymėję dvasininkai, kurie dažniausiai patys čia nereziduodavo, samdydavo vikarus.

Anykščių parapijos padėtis XVII a. pirmojoje pusėje

Iki 1654 m. prasidėjusių Abiejų Tautų Respublikos karų ir okupacijos Anykščių parapija buvo vizituota bent tris kartus – 1637, 1647 ir 1653 m. Tačiau išliko tik šių vizitacijų fragmentai. Iš jų nėra žinoma, kaip atrodė Anykščių bažnyčia, kiek joje buvo altorių, kokie buvo jų titulai, kita bažnyčios įranga. Tačiau 1637 m. Vilniaus vyskupo Abraomo Vainos vizitacijos reformavimo dekretas, surašytas Pauliaus Klečkovskio ir Laurencijaus Mocarskio, duotas tuomečiam klebonui Stanislovui Zenovičiui (*Zienowicz*), atskleidžia Katalikų bažnyčios vyresnybės požiūrį į Anykščių parapiją ir joje taisytinus reikalus.³⁵ Reformavimo dekrete išdėstyti nurodymai klebonui, ką ir per kiek laiko reikėjo pataisyti jo vadovaujamoje bažnyčioje.

Vizitatorius pirmiausia klebonui nurodė per metus parūpinti bažnyčiai naują sidabrinę taurę ir sutaisyti kitą sidabro taurę, kad būtų uždengiamos ir tinkamos laikyti Švč. Sakramentą. Per keturis mėnesius reikėjo sutaisyti tabernakulį, parūpinti kitus altoriaus reikmenis, metrikų knygą, šventinto aliejaus krikštui ir sutvarkyti krikšto indą. Per du mėnesius, grasinant ekskomunikos bausme, parūpinti Romos ritualą. Taigi, kai kurie svarbūs reikalai turėjo būti pataisyti per ganėtinai trumpą laiką, kitiems suteikta daugiau laiko.

Vizitatorius nurodė klebonui ar jo paskirtam vikarui aplankyti kiekvieną parapijai priklausiusį kaimą, namus bei šeimą ir atlikti parapijos gyventojų aprašymą. Pabrėžta klebonui, jeigu pats nereziduotų, būtinai samdyti vikarą. Klebonas turėjo tinkamai rūpintis bažnyčia, tiek jos fizine būkle, tiek apeigomis, atlikti nurodytas pamaldas, ryto, vakaro maldas, rengti procesijas sekmadieniais ir švenčių dienomis, pasirūpinti kantoriais, kad giedotų antifonas, kruopščiai atlikti visus fundatorių dvasinius įpareigojimus. Liepta pasirūpinti altoriais ir jų reikmenimis, parūpinti pašventintus portatilius.

³² Anykščių klebonijos dokumentai. *VUB*, f. 57-B55-31, l. 203v–204v.

³³ OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie*. P. 102.

³⁴ TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus*. P. 23.

³⁵ Reformavimo dekretas, 1637 03 01. *VUB*, f. 57-B55-28_39.

Iš sakyklos tikintiesiems turėjo būti paskelbti nurodymai dėl santuokos sakramento, bulė „Coenae Domini“ (šia Urbono VIII bule buvo skelbiama ekskomunika visiems priešiškiems katalikų tikėjimui asmenims) ir apie indulgencijas. Anykščių bažnyčioje turėjo būti įvesta senoji giesmė „Bogurodzica“ (pirmąkart sugiedota Žalgirio mūšyje, laikyta Lenkijos ir visos Abiejų Tautų Respublikos svarbiausia giesme, skirta pašlovinti Dievo Motiną). Pagal duotus nurodymus paliepta tvarkyti bažnyčios išdą. Sekmadieniais ir kitomis dienomis reikėjo nuolat žmonėms aiškinti katekizmą, t. y. vykdyti katekizaciją. Tam reikalui samdyti lietuviškai mokantį vikarą, mokytoją, kantorius, kad jaunimas būtų mokomas tikėjimo pagrindų ir gramatikos, choralinio ir grigališkojo giedojimo, taip pat turėjo būti samdomas vargonininkas ir zakristijonas.

Vizitacijos metu paliepta pasirūpinti klebono ir vikaro namais, ūkiniais statiniais, apgriuvusia mokykla, juos visus suremontuoti. Remontuoti reikėjo ir bažnyčios vargonus. Bažnyčios valstiečių paliepta neapkrauti pridėtiniais darbais, nedidinti jų prievolių. Bažnyčioje buvo būtina turėti metrikų knygas – krikšto, santuokų, gyventojų aprašymo, mirusiųjų, pajamų ir išlaidų, įvairių dekretų, vizitacijų dokumentų, inventorių, pavaldinių ir jų prievolių, etc. Klebonui pavesta parūpinti sidabro smilkyklę ir kitus trūkstantus bažnytinius reikmenis, kantorius aprūpinti giedoti reikalingomis knygomis.

Tokie smulkūs nurodymai liudijo apie potridentinės Katalikų bažnyčios rūpestį tikėjimo sklaida, aiškius ir griežtus nurodymus parapijų klebonams, kokiais būdais geriausia įgyvendinti Tridento bažnytinio susirinkimo nutarimus. Ką jie byloja apie Anykščių bažnyčią? Neabejotinai liudija apie jos turtingumą. Vizitatorius žinojo, kad klebonas išgalės pasamdyti lietuviškai mokantį vikarą, mokytoją, vargonininką, kantorius, zakristijoną. Pateikiama duomenų, kad parapijoje jau kurį laiką veikė mokykla: jos namas apgriuvęs – turbūt senas, turbūt jau keletą metų (o gal keliolika ar keliasdešimt?) jame buvo mokomi vaikai. Vykdamas konfesionalizacijos programą, parapijos gyventojai visų pirma turėjo būti aplankomi, surašomi, jiems nuolat skelbiami (primenami) tikėjimo pagrindai ir svarbiausi bažnytiniai dokumentai. Vizitatorius pateikė nurodymų, kaip formuoti parapijos archyvą. Taip pat, savaime suprantama, reikėjo pasirūpinti tinkamai užlaikyti kulto reikmenis, visų pirma tabernakulį, komuninę, kitus smulkesnius ritualinius paramentus.

Kita Anykščių bažnyčios vizitacija įvyko 1647 m. Deja, jos aktas nepasiekė mūsų dienų. Šios vizitacijos liudijimas yra 1647 m. spalio 13 d. Vilniaus arkidiakono Jono Daugėlos-Zavišos parengtas Anykščių bažnyčios ir Šv. Onos brolijos paramentų inventorius³⁶ bei kitas Šv. Onos brolijos paramentų inventorius (matyt, dar vienas nuorašas), parengtas spalio 20 d.³⁷ Šie daiktai buvo patikrinti ir jų papildymai surašyti kitos generalinės vizitacijos metu 1653 m. lapkričio 3 d., apie kurią tik tiek ir težinome. 1668 m. gruodžio 5 d. Anykščių bažnyčia buvo vizituota dar kartą, tačiau ir šio vizitacijos akto neišliko.

³⁶ Anykščių bažnyčios ir Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 13. VUB, f. 57-B55-28_40.

³⁷ Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 20. VUB, f. 57-B55-28_76.

Nors nėra žinomas altorių skaičius, titulai ir išdėstymas bažnyčioje, 1647 m. mini mi Anykščių bažnyčioje buvę Marijos su miegančiu Kūdikiu ir šv. Jonu Krikštytoju, Apreiškimo Marijai paveikslai, o Šv. Onos brolijos inventoriuje paminėtas Čenstakavos Dievo Motinos paveikslas, matyt, kabėjęs koplyčioje. Buvęs klebonas Grigalius Lavinskis Anykščių bažnyčia buvo dovanojęs taurę ir pateną su išgraviruota savo pavarde ir vardu.³⁸ 1647 m. duomenimis, Šv. Onos altoriuje buvo Šv. Onos „pati trečia“ (šiam paveikslų tipe buvo vaizduojama šv. Ona, Marija ir Kūdikis) paveikslas, už šį visą altorių buvo sumokėta 240 auksinų. Tiek bažnyčios, tiek koplyčios altorius puošė įvairios sidabro plokštelės, paliktos kaip votai pamaldžių tikinčiųjų.³⁹ Paminėtas Šv. Mikalojaus altorius ir jam paaukoti daiktai.⁴⁰

Galima apibendrinti, kad XVII a. pirmojoje pusėje Anykščių bažnyčioje buvo svarbiausi trys altoriai – didysis bei Šv. Onos ir Šv. Mikalojaus brolijų, kitų titulai nežinomi. Penktajame dešimtmetyje bažnyčia patyrė gaisrą. Išlikęs Ukmergės sargybinio skundas Vilniaus vyskupui ir kapitulai, kuriuo Vendeno (Livonijos) vyskupas Anykščių klebonas [Aleksandras Kristupas Chodkevičius] buvo kaltintas niekuo neprisidėjęs prie sudegusios bažnyčios atstatymo iš klebonijos pajamų. Į šiuos kaltinimus Vendeno vyskupas atsakė kasmet davęs bažnyčiai išlaikyti reikalingų lėšų, tik ne visos jos buvo suregistruotos, todėl gal susidaręs vaizdas apie jo neprisidėjimą prie bažnyčios atstatymo. Vendeno vyskupas teigė davęs bažnyčiai 1643, 1644 ir 1645 metais tam tikras pinigų sumas (kelis šimtus auksinų) nuo arendos ir dešimtinę.⁴¹ Šis kaltinimas liudija apie Anykščių klebono nerezidavimą parapijoje, nutolinimą nuo parapijiečių ir jų reikalų, ganėtinai formalų požiūrį į parapijos gyvenimą.⁴²

Realiai Anykščių parapija rūpinosi kamendoriai. Mirus kamendoriui Jonui Bitkovskiui (*Bitkowski*), 1666 m. spalio 21 d. jo vietą užėmė Steponas Kazimieras Michalovskis (*Michalowski*). Ta proga sudarytas daiktų, atitekusių bažnyčiai po kamendoriaus mirties, inventorius pateikia žinių apie dar vieno – Švč. Mergelės Marijos altoriaus buvimą bažnyčioje.⁴³

³⁸ Anykščių bažnyčios ir Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 13. *VUB*, f. 57-B55-28_40.

³⁹ Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 20. *VUB*, f. 57-B55-28_76.

⁴⁰ Anykščių bažnyčios ir Šv. Onos brolijos paramentų inventorius, 1647 10 13. *VUB*, f. 57-B55-28_40.

⁴¹ Ukmergės sargybininko raštas, [1645?]. *VUB*, f. 57-B55-28_53.

⁴² Galima būtų pabrėžti, kad 1648 m. A. K. Chodkevičius buvo gavęs specialų popiežiaus Inocento X leidimą laikyti dvi – Anykščių ir Giedraičių – parapijas, nes Katalikų bažnyčia draudė vienam klebonui turėti daugiau negu vieną parapiją. Žr.: Inocento X raštas, 1648 10 05. *MAB*, f. 6-316.

⁴³ Sąrašas daiktų, atitekusių bažnyčiai po kamendoriaus J. Bitkovskio mirties, 1666 10 21. *VUB*, f. 57-B55-28_42.

Anykščių parapija 1678 m. vizitacijos duomenimis

Gaisrai siaubė Anykščių bažnyčią ne vieną kartą. Ypač daug liudijimų išliko apie 1671 m. gaisrą, jo metu visiškai sudegė Anykščių bažnyčia. Po jo 1671 m. balandžio 8 d. tuometis Anykščių kamendorius Stanislovas Kazimieras Laurinavičius (*Lawrynowicz*, mirė 1679 m.) sudarė išlikusių daiktų inventorių. Jame fiksuojami praktiškai vien sidabriniai ir kiti iš tvirtesnės medžiagos pagaminti dalykai. Šis inventorių stebina turtingumu. Jame surašyta 20 stambių sidabro dirbinių: monstrancija, komuninės ir pan., tarp jų ir 10 votyvinių sidabro plokščių, šalia to 40 mažesnių votyvinių sidabro plokštelių ir 73 visai nedidelės sidabro plokštelės ar rankelės, širdelės, etc.⁴⁴ Tai labai turtingos parapijos bruožas.

1673–1677 m. Vilniaus vyskupiją vizitavo Gratianopolio vyskupas, Vilniaus arkidiakonas Mikalojus Slupskis. Tai buvo išsamiausia ir nuosekliausia XVII a. įvykdyta Vilniaus vyskupijos vizitacija, o jos rezultatas buvo keli stori tomai dokumentų. Deja, vizitacijos medžiaga šiuo metu yra pradingusi, į ką atkreipė dėmesį istorikas Waldemaras Franciszekas Wilczewskis.⁴⁵ Vilniaus kanauninkas Janas Kurczewskis XX a. pradžioje spėjo atlikti šios vizitacijos dokumentų santrauką, šiuo metu saugomą Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje.⁴⁶ Iš jos sužinome, kad Anykščių bažnyčia buvo vizituota apie 1675 m. Akte pažymėta, kad karališkosios kolicijos Anykščių bažnyčia sudegusi, atstatymu rūpinosi klebonas, Vendo vyskupas, Vilniaus kanauninkas Aleksandras [Kristupas] Chodkevičius, vikaras buvo Jonas (sic!) Laurinavičius (*Laurinowicz*).⁴⁷ Gratianopolio vyskupas M. Slupskis Anykščių bažnyčią vizitavo dar kartą 1678 m., pateikdamas labai išsamius duomenis apie parapijos padėtį.⁴⁸

1677 m., po gaisro praėjus šešeriems metams, buvo pastatyta nauja medinė bažnyčia, vėlesniuose inventoriuose pavadinama „didinga senąja bazilika“.⁴⁹ 1678 m. vizitacija byloja, kad ši bažnyčia buvo atstatyta visų pirma LDK etmono Mykolo Kazimiero Paco lėšomis, buvusio Anykščių klebono Vendo vyskupo Aleksandro Kristupo Chodkevičiaus (mirė 1676 m.) rūpesčiu ir viso Ukmergės pavieto gyventojų lėšomis.⁵⁰ Šį kartą klebonas nebekaltinamas neprisidėjęs prie statybų. 1675 m. per šv. Jurgį jis Ukmergės pavieto sargybiniui Jurgiui [Kazimierui] Koscialkovskui ir jo žmonai Elenai

⁴⁴ Anykščių bažnyčios inventorių, sudarytas po 1671 m. bažnyčios gaisro. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 20–20v.

⁴⁵ WILCZEWSKI, Waldemar Franciszek. Wizytacja diecezji wileńskiej przeprowadzona przez biskupa Mikołaja Słupskiego: czas trwania i zasięg. Iš: *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*. Sudarė Alfredas Bumblauskas ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius, 1999.

⁴⁶ KURCZEWSKI J., Vyskupo Mikalojaus Slupskio 1673–1677 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijos santrauka. *MAB*, f. 318–26479. Dalis santraukos informacijos publikuota: KURCZEWSKI, Jan. Stan kościołów parafjalnych w djecezji wileńskiej po najściu nieprzyjacielskiem 1655–1661 r. Iš: *Litwa i Ruś. Miesięcznik poświęcony kulturze, dziejom, krajoznawstwu i ludoznawstwu*. Red. Jan Obst, Wilno, 1912, t. 1–4.

⁴⁷ KURCZEWSKI J., Vyskupo Mikalojaus Slupskio 1673–1677 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijos santrauka. *MAB*, f. 318–26479, l. 18; KURCZEWSKI, Jan. *Stan kościołów parafjalnych*. t. 1, z. 3, p. 165.

⁴⁸ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 24–41.

⁴⁹ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1732 03 09. *VUB*, f. 57-B54-286, l. 5v.

⁵⁰ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 29.

Nagurskytei-Koscialkovskienei⁵¹ metams išnuomojo visą Anykščių kleboniją su miesteliu abiejose Šventosios upės pusėse, jų gyventojais ir prievolėmis, Elmininkų palivarku. Gautos pajamos buvo panaudotos naujai bažnyčiai rėsti.⁵² Statybų organizavimu, kaip ir anksčiau, užsiėmė Ukmergės sargybinis J. Koscialkovskis. Buvo renkama po 6 lenkiškus grašius iš kiekvienų namų – Ukmergės pavieto gyventojai pagrįstai galėjo sakyti, kad visi prisidėjo prie šios bažnyčios iškilimo.⁵³

Meistrai per palyginti trumpą laiką sukūrė didingą ir erdvų statinį. Kryžiaus plano baziliką puošė penki bokšteliai. 1721 m. aprašyme bažnyčia laikoma kvadratinės formos, taigi, kryžiaus galai, matyt, buvo vienodo ilgio.⁵⁴ Keturiuose kryžmos galuose buvo po vieną bokštelį, o penktasis bokštelis, arba greičiau kupolas, buvo kryžmos viduryje. Ant jų visų iškelti geležiniai kryžiai. Iki 1678 m. vizitacijos bažnyčios dar nespėta užbaigti ir pašventinti.

1678 m. bažnyčios viduje buvo šeši altoriai. Tiesa, nevisiškai pabaigti. Didysis mūrinis, bet jam dar trūko paveikslų. Šiame altoriuje buvo per gaisrą išlikęs mūrinis tabernakulis, kuriame sidabro paausuojoje taurėje su dangteliu (ant taurės – Jėzaus vardas spinduliuose) saugotas Švč. Sakramentas. Altoriaus mensoje buvo pašventintas portatilis, ant altoriaus stalo stovėjo žvakidės su žvakėmis. Į altorių vedė mediniai laiptai. Gaisrą pergyveno ir sena krikštykla, įrengta didžiojo altoriaus šone. Klebonas buvo parūpinęs naują krikšto indą, jis buvo atgabentas iš Vilniaus.

Antrasis šoninis naujas medinis altorius įrengtas Vladislovo Ivanovskio lėšomis. Altorius jau buvo išdažytas, tačiau dar be paveikslų. Trečiasis ir ketvirtasis altoriai taip pat mediniai, vienodo stiliaus, abiejuose buvo Švč. Mergelės Marijos paveikslai. Daugiau vizitatoriaus dėmesio sulaukė du koplyčiose buvę altoriai. Tai naujas medinis dažytas Apreiškimo Švč. Mergelės Marijai altorius Koscialkovskių koplyčioje ir šeštasis taip pat medinis altorius su pašventintu portatiliu Šv. Onos arkibrolijos koplyčioje.⁵⁵ (1732 m. duomenimis, pataurininkis Mykolas Koscialkovskis suteikė užrašymą Šv. Onos brolijai iš Antežerių (*Antojezerski*) valdos.⁵⁶)

Bažnyčioje buvo suspėta įrengti medinę drožinėtą sakyklą ir vargonų chorą, tačiau pačius vargonus dar teks įsigyti ateityje. Po bažnyčios grindimis, tiksliau, po abiem koplyčiomis, buvo įrengti du mūriniai laidojimo rūšiai, arba kriptos. Dvi zakristijos – viena tarnavo parapijos reikmėms, kita, prie Koscialkovskių koplyčios, buvo jų žinioje. Suskaičiuoti 23 dideli bažnyčios langai ir 4 mažesni (zakristijose). 1721 m. duomenys papildo, kad bažnyčia turėjo ne tik dvi zakristijas, bet ir du *bobinčius* iš dviejų bažnyčios

⁵¹ Matyt, žmonos gimtinėje Nagurkiškėse (*Nagurkiszki*) J. K. Koscialkovskis buvo įrengęs Anykščių parapijos filijinę koplyčią su trimis altoriais. Žr.: Anykščių parapijos ribų aprašymas, 1721 01. *VUB*, f. 57-B55-28_43. Kita Anykščių filija buvo Kurkliai, koplyčia su vienu altoriumi.

⁵² A. Chodkevičiaus raštas, 1675 m. *VUB*, f. 57-B55-28_25.

⁵³ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 29.

⁵⁴ Anykščių bažnyčios aprašymas, 1721 10 29. *VUB*, f. 57-B55-28_43.

⁵⁵ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 24–29v.

⁵⁶ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1732 03 09. *VUB*, f. 57-B54-286.

pusių, taip pat į bažnyčią buvo galima įeiti pro didžiąsias duris, šalia kurių jau nebuvo *bobinčiaus*. Langų tąkart suskaičiuota iš viso 26.⁵⁷

Atskirai nuo bažnyčios stovėjo paprasta varpinė. Matyt, lyginant su imponantiška bažnyčia, susidarydavo toks vaizdas. Trys jos varpai restauruoti po gaisro Koscialkovskių lėšomis. Aplinkui bažnyčią buvo kapinės, kaip įprasta tuo metu. Pažymėta, kad nebebuvo kaulinės, nes visi kaulai gaisro metu virto pelenais, nebebuvo ko joje laikyti. Tačiau kapinėse buvo pastatytas medinis kryžius su Nukryžiuotuoju.⁵⁸

Nors altoriuose dar trūko paveikslų, inventoriuje suregistruota nemažai 1671–1677 m. laikotarpiu įvairių asmenų bažnyčiai padovanotų paveikslų bei kitų liturginių reikmenų. Bažnyčia turėjo įrėmintą šv. Kazimiero paveikslą, kurį dovanojo Vilniaus gyventojas Kazimieras Keicas (*Keyc*). Sopulingosios Dievo Motinos paveikslą dovanojo Aleksandras Žagelis. Švč. Mergelės Marijos Didžiosios (Snieginės) paveikslas buvo Anykščių audėjo Andriaus dovana. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų paveikslą ir du mažus maskvėniškus ant medžio tapytus paveikslėlius padovanojo augustinų vienuolis kunigas Augustinas Nagorskis. Baltramiejus Bumblukas tuo tarpu dovanojo Kristaus prie stulpo atvaizdą, tapytą ant drobės, ir t. t.⁵⁹

Vizitacijos medžiagoje pažymėta, kad senojoje bažnyčioje buvo Šv. Mikalojaus altarija, tačiau naujoje bažnyčioje ji kol kas dar buvo neatkurta. Senu įpareigojimu altarista turėjo trečiadieniais aukoti giedotines šv. Mišias prie šv. Mikalojaus altoriaus. Patronato teisė priklausė Vilniaus vyskupui.

1678 m. parapijoje veikė Šv. Onos arkibrolija, įkurta Vilniaus dekanu, Ašmenos prepozito Martyno Michailovičiaus Žagelio rūpesčiu. Jos kapelionas įpareigotas kiekvieną ketvirtadienį aukoti giedotines šv. Mišias. Vargonininkui mokėta 17 auksinų, kantoriumi – 5 auksinai. Brolijos narių vardai buvo įrašyti specialioje knygoje, kasmet per šv. Oną rinkdavo savo vyresniusius. Žagelio rūpesčiu brolijai paskirta 100 lenkiškų auksinų suma ilgą laiką buvo Vilniaus kapitulos dispozicijoje, tačiau 1644–1654 m. negauta iš jos pajamų. Po 1671 m. gaisro pavyko iš Vilniaus kapitulos šią sumą išsireikalauti, ją atidavė Vilniaus kustodas Benediktas Žuchorskis. Pinigai panaudoti brolijos koplyčiai ir altoriui atstatyti. Brolija turėjo visus savus liturginius reikmenis.⁶⁰

1678 m. vizitacijos duomenimis, senoji parapijos mokykla sudegė per gaisrą, atstatytas vienas hipokaustas, kuriame gyveno bakalauras. Šalia bažnyčios buvo špitolė, neturėjusi fundacijos, užtat turėjusi savo daržą. 1678 m. joje gyveno trys neįgalūs seni vyrai ir keturios moterys. Tuo metu špitolės pastatas buvo visiškai griūvantis, reikėjo skubiai remontuoti. Numanu, kad užsiėmęs bažnyčios statyba kamendorius neturėjo pakankamai lėšų nė turbūt laiko skirti daugiau dėmesio parapijos pavargėliams.

⁵⁷ Anykščių bažnyčios aprašymas, 1721 10 29. *VUB*, f. 57-B55-28_43.

⁵⁸ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 29v–31v.

⁵⁹ Ten pat, l. 38v–39.

⁶⁰ Ten pat, l. 30–30v; Išrašas iš Vilniaus vyskupijos aktų, 1794 04 14. *VUB*, f. 57-B55-28_77; Išrašas iš Ukmergės žemės teismo knygų, 1803 04 29. *VUB*, f. 57-B55-28_78.

1676 mirus A. K. Chodkevičiui, Anykščių klebonu tapo Vilniaus kantorius Andrius Kazimieras Osovskis. 1678 m. per vizitaciją kamendorius buvo Stanislovas Kazimieras Laurinavičius Pošilskis (*Ławrynowicz Poszylski*). Kamendorius gaudavo 300 auksinų metinę algą. Taip pat buvo išlaikomas mokytojas (*ludimagister*), vargonininkas, kantorius ir zakristijonas. Šv. Mikalojaus altaristos pareigas atliko pats kamendorius, nes parapija nepajėgė išlaikyti dviejų kunigų.⁶¹ 1679 m. buvo sudarytas velionio kamendoriaus S. K. Laurinavičiaus kilnojamą ir nekilnojamą turto registras, kurį pasirašė Ukmergės pavieto sargybinis Jurgis Kazimieras Kosciolkovskis. Galima pažymėti, kad kamendoriaus laidotuvėms buvo išleisti 466 auksinai.⁶²

Viena įdomiausių 1678 m. vizitacijos dalių – *status animarum*, arba parapijos gyventojų aprašymas. Jis pateikiamas iš Katalikų bažnyčios ganytojo pozicijų, todėl leidžia pajusti katalikų požiūrį į kitatikius. Vizitatorius dėkojo Viešpačiui, kad parapijos ribose buvo mažai liuteronų ir kalvinistų – tik 12 abiejų lyčių asmenų. Užtat Maskvos karo metu parapijoje apsigyveno iki 100 *šizmatikų*, kitaip tariant, stačiatikių. Tikėtina, kad tai buvo iš karo zonos ir užkariautų teritorijų persikėlę asmenys. Klebonas apie juos buvo gana geros nuomonės. Jo teigimu, jie praktiškai buvo tapę unitais. Bendravo, tuokėsi su katalikais, vaikščiojo į pamaldas katalikų bažnyčioje, čia krikštijo savo vaikus, aukojo paveikslus ir vaško žvakes, buvo laidojami parapijos kapinėse. Vienintelis pastebėtas jų skirtumas nuo katalikų, kad turėjo savo šventes ir išpažintį atlikdavo savo maldos namuose. Artimiausia *disunitų* (stačiatikių) koplyčia buvo maždaug už 30 km, Surdegyje (*Surdekie*).⁶³ Suprantama, tokio atstumo neįveiksi kiekvieną sekmadienį, todėl turbūt iki Surdegio buvo vykstama tik per pagrindines metines šventes. Surdegyje veikė stačiatikių vyrų vienuolynas ir buvo saugoma stebuklinga laikyta Dievo Motinos ikona, tryško stebuklingas šaltinėlis. Tai buvo svarbus stačiatikybės centras visame regione. Buvo prašoma klebonui suteikti leidimą duoti išrišimą atsivertusiems į katalikų tikėjimą liuteronams ir *šizmatikams* (stačiatikiams). Miestelyje gyveno apie 50 judėjų, kurie turėjo pasistatę medinę sinagogą.⁶⁴ Taigi, šioje, kaip ir kitose LDK parapijose, pastebime religinį sinkretizmą, katalikų ir ortodoksų palyginti taikų tarpusavio bendravimą.

Palyginimui, 1784 m. vizitacijos duomenimis, Anykščių mieste buvo 40 žydų namų ir 70 katalikų. Visos parapijos ribose gyveno 540 žydų, ne tik mieste, bet ir išsimėčiusių po kaimus ir karčemas, turėjo naujai pastatytą savo mokyklą. *Disunitų maskolių, burliokais*

⁶¹ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. VUB, f. 57-B54-285, l. 27–28.

⁶² S. Laurinavičiaus turto registras, 1679 12 24. VUB, f. 57-B55-28_60.

⁶³ Manoma, kad nuo 1510 m. Surdegyje buvo cerkvė, 1627 m. funduotas Šv. Dvasios vienuolynas. Žr.: JANONIS, Osvaldas. *Iš Surdegio praeities*. Antroji papildyta laida, Kaunas, 2003, p. 4–5; JANONIS, Osvaldas. *Surdegis ir jo apylinkės. Atminimo knyga*. Kaunas, 2014, p. 118. Beje, pačiuose Anykščiuose XVI a. pradžioje, apie 1510 m., buvo pastatyta cerkvė (siejama su stačiatike didžiojo kunigaikščio Aleksandro žmona Elena), kurią nuordyta nugriauti 1529 m., žr.: MIŠKINIS, Algimantas. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*. II knyga, p. 24.

⁶⁴ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1678 m. VUB, f. 57-B54-285, l. 28v.

vadintų (*dyzunitów moskalów, burlakami zwanych*), buvo likę 13 asmenų.⁶⁵ Per beveik šimtą metų Anykščių parapijoje stačiatikių beveik neliko, jie ištirpo katalikiškame krašte, užtat labai sparčiai daugėjo žydų, jų skaičius buvo išaugęs vienuolika kartų.

XVIII a. pradžia Anykščių parapijoje

1721 m. sudarytas Anykščių bažnyčios aprašymas leidžia susipažinti su 1677 m. patatytos bažnyčios altoriais, pabaigtais įrengti po 1678 m.

Didžiojo dvar tarpinio altoriaus pirmajame tarpsnyje buvo keturios kolonos, o tarp jų – didelis Marijos paveikslas paausuoju apdaru, su prikabintais votais. Antrajame tarpsnyje tarp dviejų nedidelių kolonų buvo Sopulingosios Dievo Motinos, laikanti ant rankų Išganytoją, mažesnis paveikslas, taip pat su votais. Kiti altoriai buvo išsidėstę trimis eilėmis. Pirmojoje eilėje dešinėje didžiojo altoriaus pusėje buvo įrengtas Rožinio Marijos altorius, kairėje – Marijos altorius. Antrojoje eilėje dešinėje pusėje buvo Šv. Antano altorius (minėtos dvi karūnos ant Jėzaus ir Antano galvų, votai), kurio viršutiniame tarpsnyje – didelis šv. Kazimiero paveikslas. Kairėje pusėje – Šv. Mykolo altorius su Švč. Trejybės paveikslu viršuje.

Trečiojoje eilėje dešinėje pusėje buvo Šv. Mikalojaus altorius, prie kurio buvo funduota altarija ir geradarių įpareigojimų kas savaitę sekmadieniais aukotos šv. Mišios. Altarijai paskirtas Elmininkų dvaras buvo prijungtas prie klebonijos pajamų, todėl patarnavimais prie šio altoriaus rūpinosi kamendorius. Toje pat dešinėje pusėje, koplyčioje, buvo Šv. Onos arkibrolijos altorius, prie kurio šv. Mišios buvo aukojamos ketvirtadieniais ir šeštadieniais.

Trečiojoje eilėje kairėje pusėje buvo Dievo Kūno koplyčia, funduota ir įrengta Koscialkovskių. Ją puošė Antakalnio Jėzaus paveikslas. Deja, Koscialkovskių valdos buvo apleistos ir nebuvo iš ko mokėti už šv. Mišias prie šio altoriaus. Šioje pat koplyčioje buvo dar du altoriai – Apreiškimo Marijai ir Švč. Trejybės – prie pastarojo kadaise buvę įpareigojimai taip pat nebebuvo vykdomi.

Bažnyčioje paminėtos apleistos dvi laidojimo kriptos ir naujai restauruoti geri vargonai. 1721 m. kamendorius buvo Jonas Mykolas Jacevičius, klebonas – Boguslovas Korvinas Gosevskis, turėję dalintis šios bažnyčios rūpesčiais. Apskritai šis aprašymas liudija apie suprastėjusią bažnyčios būklę. Kadaise ganėtinai pretenzinga Koscialkovskių fundacija ir parama bažnyčiai išblėso, naujų turtingų geradarių neatsirado.

Tačiau didžiausia nelaimė parapiją ištiko apie 1732 m. – vėl sudegė ši taip stropiai visos Ukmergės pavieto ir dekanato bendruomenės lėšomis atstatyta Anykščių bažnyčia, išstovėjusi apie penkiasdešimt metų. Šiuo laiku parapijiečiams jau nebebuvo taip paprasta

⁶⁵ *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.* P. 239.

susiburti ir bendromis jėgomis atstatyti bažnyčią. Turbūt tam įtakos turėjo XVIII a. pradžios demografinė ir ekonominė krizė.

1732 m. vizitacijos medžiaga byloja, kad sudegusios bažnyčios vietoje, ant likusių pamatų (kurie buvo gaisro pažeisti, reikalingi remonto), tuomečio kamendoriaus Mykolo Pranckevičiaus (klebonu tuo metu vis dar buvo Smolensko vyskupas Boguslavas Korvinas Gosevskis, apie jo indėlį neužsimenama) ir Lydos arklidininko Voidako (*Woydak?*) lėšomis buvo suręsta paprasta nedidelė koplyčia (*vulgo szopa*). Statybai panaudoti nauji rąstai, stogas uždengtas šiaudais, viduje neapkalta, be grindų, be klausyklių, paprasta įranga. Tačiau įdėti 8 nauji langai, didelės durys. Koplyčia neturėjo zakristijos.⁶⁶ 1735 m. inventorių byloja koplyčioje buvus du altorius – Švč. Mergelės Marijos Nekaltai Pradėtosios (ant jo trys votyvinės sidabro plokštelės) ir Šv. Onos brolijos (ant paveikslu dvi sidabro karūnos ir vienas votas).⁶⁷

Kartu su bažnyčia sudegė mokykla, nors, 1732 m. duomenimis, mokytojas vis tiek dar buvo samdomas, gavo 10 imperialų algą, kantorius – 15 imperialų, zakristijonas – 20 aukšinių algą. Atkreipiame dėmesį, kad mokytojas gaudavo mažiau už kantorių. Atnaujinti reikėjo ir špitolę.⁶⁸ „Normali“ nauja mūrinė Anykščių bažnyčia buvo pradėta statyti tik 1757 m., maždaug po 25 metų, pašventinta 1769 m.⁶⁹

Apibendrinant, Anykščių parapijos istorija atspindi LDK parapijų ypatybes, suteikia žinių, kaip buvo rūpinamasi bažnyčia ir jos turtu, kaip sprendžiamos kitatikių problemos katalikiškoje bendruomenėje. Tyrimas parodė, kad baisiausia nelaimė buvo gaisras. Sudegus bažnyčiai, reikėjo ne tik parapijos (nors tai buvo viena iš septynių turtingiausių Vilniaus vyskupijos parapijų), bet ir viso Ukmergės pavieto gyventojų susitelkimo. Galime įsivaizduoti, kaip sunkiai po gaisrų atsikurdavo kitos skurdesnės parapiinės bažnyčios. Jeigu šiai bažnyčiai pirmą kartą prireikė šešerių, antrą kartą – 25 metų, tai kitoms bažnyčioms kartais reikėdavo dar daugiau. 1732 m. reformavimo dekretu liepta samdyti sargą, kuris saugotų bažnyčią ir kleboniją nuo gaisro. Tik XVIII a. antrojoje pusėje parapiinių bažnyčių padėtis LDK pagerėjo, jos sutvirtėjo materialiai, atsirado daugiau rėmėjų, stebima senųjų bažnyčių atstatymo ir netgi naujųjų fundavimo banga.

Išvados

Anykščių bažnyčia buvo karališkosios fundacijos turtinga Vilniaus vyskupijos Ukmergės dekanato parapija, turėjusi beveik 40 valakų žemės (tiesa, ne visa ji buvo dirbama ir naudinga). Parapijos klebonais XVII a. tapdavo iškilūs Vilniaus vyskupijos dvasininkai – Stanislovas Zenovičius, Grigalius Lavinskis, Vendo vyskupas Aleksandras Kristupas

⁶⁶ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1732 03 09. VUB, f. 57-B54-286.

⁶⁷ Anykščių bažnyčios inventorių, 1735 10 10. VUB, f. 57-B55-28_47.

⁶⁸ Anykščių bažnyčios vizitacija, 1732 03 09. VUB, f. 57-B54-286.

⁶⁹ *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m.* P. 229.

Chodkevičius, Vilniaus kantorius Andrius Kazimieras Osovskis, Smolensko vyskupas Boguslovas Korvinas Gosevskis. Jie nereziduodavo parapijoje, jos būkle rūpindavosi kamendoriai Jonas Bitkovskis, Steponas Kazimieras Michalovskis, Stanislovas Kazmieras Laurinavičius, Jonas Mykolas Jacevičius ir kt. Kamendoriui sielovadoje padėjo gausus būrys pagalbininkų – mokytojas, vargonininkas, kantorius, zakristijonas.

Didžiausia parapijos nelaimė buvo gaisras, Anykščių medinė bažnyčia degė XVII a. penktajame dešimtmetyje, 1671 m., apie 1732 m. Prireikdavo kelerių metų ar kartais netgi ištisų dešimtmečių norint atstatyti bažnyčią ir atkurti vidaus vertybes. LDK visuomenė prisidėjo prie parapijos materialinės padėties gerinimo. 1635 m. Šv. Onos brolija buvo funduota Vilniaus dekanato Ašmenos prepozito Martyno Michailovičiaus Žagelio lėšomis, sustiprinant jo protėvių Žagelių dar XVI a. funduotos Šv. Onos altarijos veiklą. Po 1671 m. gaisro erdvi bizantiško kryžiaus formos su 5 bokšteliais bažnyčia atstatyta 1677 m. LDK etmono Mykolo Kazimiero Paco ir visų Ukmergės pavieto gyventojų lėšomis, vieną altorių bažnyčioje pastatė Vladislovas Ivanovskis. Dievo Kūno koplyčia ir altoriai buvo įrengti Koscialkovskių lėšomis. Ši bažnyčia buvo viso Ukmergės dekanato puošmena. Vietos gyventojai nuolatos bažnyčią rėmė brangiais liturginiais reikmenimis, votais.

XVII a. parapijoje buvo ganėtinai sėkmingai įgyvendinami Tridento visuotinio bažnytinio susirinkimo nutarimai, atkreiptas dėmesys į Švč. Sakramento laikymo sąlygas, krikšto priemones, kitus liturginius reikmenis. Klebonui buvo liepta kruopščiai tvarkyti parapijos archyvą, turėti metrikų knygas, laikas nuo laiko surašyti parapijos gyventojus, rūpintis jų katecheze ir krikščionišku gyvenimu. XVII a. parapijoje veikė mokykla ir špitolė, padėjusios įgyvendinti švietimo ir karitatyvines veiklas. Nuo XVI a. parapijoje veikė dvi altarijos – Šv. Mikalojaus ir Šv. Onos, tačiau pirmosios pajamos buvo sujungtos su parapijos pajamomis, todėl jos reikalais rūpinosi Anykščių kamendoriai, aukodami numatytas fundacines šv. Mišias.

Parapijos ribose gyveno ne vien katalikai, bet ir protestantai, stačiatikiai, judėjai. Tačiau dėl to didelių problemų kamendoriai nepastebėjo. 1677 m. duomenimis, stačiatikiai buvo integravęsi į katalikiškos parapijos gyvenimą, jų skaičius nuolatos mažėjo. Žydų skaičius, priešingai, augo, nuo apie 50 asmenų 1677 m. iki kelių šimtų gyventojų XVIII a.

Nepublikuoti šaltiniai

1. Krokuvos Čartoriskų biblioteka (BCz)

Jurgio Astiko užrašymas, Vilnius, 1519 12 09. *BCz. 1777*, p. 307–308.

2. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (MAB)

Baltramiejaus Michailovičiaus raštas, 1534 05 06. *MAB*, f. 43-5404, l. 1.

Inocento X raštas, 1648 10 05. *MAB*, f. 6-316.

KURCZEWSKI J., Vyskupo Mikalojaus Slupskio 1673–1677 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijos santrauka. *MAB*, f. 318-26479.

Varšuvos bernardinų raštas, 1635 03 21. *MAB*, f. 3-137.

3. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB)

Anyškėčių bažnyčios aprašymas, 1721 10 29. *VUB*, f. 57-B55-28_43.

Anyškėčių bažnyčios dokumentų sąrašas, 1774 09 15. *VUB*, f. 57-B53-1279.

Anyškėčių bažnyčios inventorių, 1735 10 10. *VUB*, f. 57-B55-28_47.

Anyškėčių bažnyčios inventorių, sudarytas po 1671 m. bažnyčios gaisro. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 20–23.

Anyškėčių bažnyčios ir Šv. Onos brolijos paramentų inventorių, 1647 10 13. *VUB*, f. 57-B55-28_40.

Anyškėčių bažnyčios vizitacija, 1732 03 09. *VUB*, f. 57-B54-286.

Anyškėčių bažnyčios vizitacija, 1678 m. *VUB*, f. 57-B54-285, l. 24–41.

Anyškėčių klebonijos dokumentai. *VUB*, f. 57-B55-31.

Anyškėčių parapijos ribų aprašymas, 1721 01. *VUB*, f. 57-B55-28_43.

A. Chodkevičiaus raštas, 1675 m. *VUB*, f. 57-B55-28_25.

G. Lavinskio raštas, 1603 08 26. *VUB*, f. 57-B55-30_10.

Išrašas iš Ukmergės pilies teismo knygos, 1797 11 7/18. *VUB*, f. 57-B55-28_69.

Išrašas iš Ukmergės žemės teismo knygos, 1695 11 03. *VUB*, f. 57-B55-28_71.

Išrašas iš Ukmergės žemės teismo knygų, 1803 04 29. *VUB*, f. 57-B55-28_78.

Išrašas iš Vilniaus vyskupijos aktų, 1794 04 14. *VUB*, f. 57-B55-28_77.

Išrašas iš Vilniaus vyskupijos aktų, 1803 09 21. *VUB*, f. 57-B55-30_9.

Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1803 04 29. *VUB*, f. 57-B55-28_33.

Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1804 05 02. *VUB*, f. 57-B55-28_12.

Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1803 09 21. *VUB*, f. 57-B55-30_11.

Reformavimo dekretas, 1637 03 01. *VUB*, f. 57-B55-28_39.

S. Laurinavičiaus turto registras, 1679 12 24. *VUB*, f. 57-B55-28_60.

Sąrašas daiktų, atitekusių bažnyčiai po kamendoriaus J. Bitkovskio mirties, 1666 10 21. *VUB*, f. 57-B55-28_42.

Šv. Onos brolijos komisarams perduotas dokumentų sąrašas, 1730 m. *VUB*, f. 57-B55-28_81.

Šv. Onos brolijos paramentų inventorių, 1647 10 20. *VUB*, f. 57-B55-28_76.

Ukmergės sargybininko raštas, [1645?]. *VUB*, f. 57-B55-28_53.

Varšuvos bernardinų raštas, 1635 03 21. *VUB*, f. 57-B55-28_70.

Žygimanto Senojo privilegija, 1514 03 24. Išrašas iš Vilniaus vyskupijos archyvo, 1804 05 02. *VUB*, f. 57-B55-28_12.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

1. ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOŁT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYS, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.* Vilnius: Aidai, 2009.
2. *Anykščių Šv. Mato bažnyčia. Vadovas.* Parengė Rasa Bražėnaitė, Skaidrė Račkaitytė, tekstas Dalios Tarandaitės, Anykščiai: A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, 2009.
3. BALIULIS, Algirdas. Anykščiai XV–XVIII a. Iš: *Anykščiai istorijoje, literatūroje, atsiminimuose.* Sud. Vygandas Račkaitis, Antanas Verbickas, Vilnius: Mintis, 1992.
4. DUBONIS, Artūras. Ką liudija Lietuvos Metrika. Iš: *Anykšta*, 1990 09 22, Nr. 84, p. 1.
5. DUBONIS, Artūras. Iš Anykščių Šv. Mato bažnyčios ir klebonijos praeities (XV a. vidurys – XVIII a.). Iš: *Anykščiai: krašto kultūros istorijos puslapiai*, 1994, Nr. 7.
6. JANONIS, Osvaldas. *Iš Surdegio praeities.* Antroji papildyta laida, Kaunas, 2003.
7. JANONIS, Osvaldas. *Surdegis ir jo apylinkės. Atminimo knyga.* Kaunas, 2014.
8. JUČAS, Mečislovas. *Lietuvos parapijos XV–XVII a.* Vilnius: Aidai, 2007.
9. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej.* Wyd. Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, t. 1 (1387–1507). Kraków: nakładem Polskiej akademii umiejętności, 1948.
10. KVIKLYS, Bronius. *Lietuvos bažnyčios*, t. 4, Panevėžio vyskupija. Čikaga: Amerikos lietuvių b-kos I-kl., 1984.
11. MISIUS, Kazys; ŠINKŪNAS, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios (žinynas).* Vilnius: Pradai, 1993.
12. MIŠKINIS, Algimantas. *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai.* II knyga, Vilnius: Savastis, 2005.
13. OCHMAŃSKI, Jerzy. *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie.* Poznań: Wydawnictwo uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 1972.
14. PAKNYS, Mindaugas. Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje. Iš: *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sud. Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 71.
15. TYLA, Antanas. *Apie Anykščius ir anykštėnus.* Vilnius: Petro ofsetas, 2016.
16. *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu.* Parengė Sigitas Jegelevičius, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2009.
17. WILCZEWSKI, Waldemar Franciszek. Wizytacja diecezji wileńskiej przeprowadzona przez biskupa Mikołaja Słupskiego: czas trwania i zasięg. Iš: *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui.* Sudarė Alfredas Bumblauskas ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius, 1999.

Anykščiai St. Matthew Parish at the Beginning of 17th – 18th c.

Dr. Vaida Kamuntavičienė

Vytautas Magnus University, V. Putvinskio st. 23, Kaunas
E-mail: v.kamuntaviciene@gmail.com

Summary

The aim of the article is to reveal the history of Anykščiai parish in Ukmergė deanery of Vilnius diocese on the basis of archival documents (visits, inventory material, etc.) in the 17th century, focusing on the state of the church, altars, pastoral affairs, and relations with the parish. The research allows for a better understanding of the situation of the Catholic Church in the Grand Duchy of Lithuania in the 17th century.

The research shows that the Anykščiai Church of St. Matthew was a wealthy parish of the royal foundation with almost 40 Wallachian lands. In the 17th century, prominent clergymen of the Vilnius diocese became the pastors of the parish – Stanislovas Zenovičius, Grigalius Lavinskis, Bishop of Venden Aleksandras Kristupas Chodkevičius, Vilnius cantor Andrius Kazimieras Osovskis, and Bishop of Smolensk, Boguslovas Korvinas Gosevskis. They did not reside in the parish – its upkeep was taken care of by cadets Jonas Bitkovskis, Steponas Kazimieras Michalovskis, Stanislovas Kazmieras Laurinavičius, Jonas Mykolas Jacevičius and others. The pastor was assisted in pastoral care by a large group of helpers – teachers, organists, cantors, and sacristans.

The biggest disasters of the parish were fires, when the wooden church of Anykščiai burned down in the 1650s, in 1671, and around 1732. It took years or sometimes even decades to rebuild the church and restore the interior fittings. The society of the Grand Duchy of Lithuania contributed to the improvement of the material situation of the parish. In 1635 St. Ona's brotherhood was founded with the funds of Martynas Michailovičius Žagelis, the prepositor of Vilnius Dean Ašmena, strengthening the St. Anne's altar activities. After the fire of 1671, the spacious Byzantine cross-shaped church with 5 towers was rebuilt in 1677 at the expense of the GDL Hetman Mykolas Kazimieras Pacas and all the inhabitants of Ukmergė county, and one altar was built in the church by Vladislovas Ivanovskis. The chapel and altars of the Body of God were built at the expense of Koscialkovskis. This church was the highlight of the entire Ukmergė deanery. The locals constantly supported the church with expensive liturgical supplies and votes.

In the 17th century, the parish implemented the resolutions of the Tridentine General Church Assembly, and drew attention to the conditions of keeping the Blessed Sacrament, the means of baptism, and other liturgical utensils. The pastor was instructed to carefully manage the parish archives, to have books of metrics, to count the residents of the parish from time to time, to take

care of their catechesis and Christian life. In the 17th century, there was a school and a hospital in the parish, which helped to implement educational and charitable activities. Since the 16th century, there had been two altars in the parish – St. St. Nicholas and St. Ona, however, the first income was combined with the income of the parish, therefore the affairs of Anykščiai took care of her affairs by donating the intended foundational st. Mass.

Not only Catholics but also Protestants, Orthodox and Jews lived within the parish. However, as a result, the major students did not notice any major problems. According to the data of 1677, while the Orthodox had integrated into the life of the Catholic parish, their number was constantly decreasing. The number of Jews, by contrast, grew from about 50 individuals in 1677 to several hundred in the eighteenth century.

Gauta / Received 2020 01 05
Priimta / Accepted 2020 06 15